

Αρνητικές μορφές πολιτότητας- Ριζοσπαστισμός, Μετα- αλήθεια, Λαϊκισμός

Δρ. Χλόη Έλληνα Σιαηλή
chloe.ellina@hotmail.com

Εκπαιδευτικός, Διευθύντρια στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Περίληψη. Με την έναρξη της παγκοσμιοποίησης του εμπορίου, την πρόοδο της επιστήμης και της τεχνολογίας και τη μετανάστευση των λαών, νέες κρίσιμες έννοιες της πολιτότητας κάνουν την εμφάνισή τους. Η μετα-εθνική ιθαγένεια είναι μια ιθαγένεια πέρα από την ιθαγένεια του παρελθόντος του κάθε ατόμου, όπως συμβαίνει με τους πολίτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ η παγκόσμια πολιτότητα, υπό την πλατιά της έννοια, συνδέεται με τις έννοιες των πανανθρώπινων αξιών της ειρήνης, των ίσων δικαιωμάτων, της δικαιοσύνης και της δημοκρατίας. Ταυτόχρονα, στην εποχή μας, παρουσιάζονται πολλά ανησυχητικά φαινόμενα, που κρούουν τον κώδωνα του κινδύνου, γιατί θέτουν σε κίνδυνο την κοινωνική ταυτότητα και την πολιτότητα. Τέτοιες τάσεις είναι ο εξτρεμισμός, η ριζοσπαστικοποίηση, ο λαϊκισμός και η μετα-αλήθεια. Η αντίσταση των πολιτών στις στάσεις αυτές, πρέπει να αντιμετωπιστεί από όλους τους κοινωνικούς θεσμούς και την εκπαίδευση, ώστε οι πολίτες να είναι ενεργοί και ενημερωμένοι, με κρίση σε θέματα ηθικής, δεοντολογίας και δημοκρατίας.

Λέξεις κλειδιά: Μεταεθνική πολιτότητα, παγκόσμια πολιτότητα, κοσμοπολιτισμός, μετα- αλήθεια, λαϊκισμός

Μετα-εθνική πολιτότητα (Postnational Citizenship)

Με τη μετανάστευση σε μια ξένη χώρα τα άτομα αποκτούν την ιθαγένεια της χώρας στην οποία έχουν εγκατασταθεί, εγκαταλείποντας την ιθαγένεια της χώρας τους ή κρατώντας διπλή ιθαγένεια. Η νεοαποκτηθείσα αυτή ιθαγένεια, ονομάζεται μεταεθνική- υπερεθνική πολιτότητα. Αν και η μετα-εθνική (postnational) πολιτότητα δεν θεωρείται αυστηρά το αντώνυμο του εθνικισμού, οι δύο όροι και οι σχετικές υποθέσεις τους αναφέρονται σε αντίθετες διαδικασίες. Υπάρχουν αρκετοί παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη πτυχών της μεταεθνικής πολιτότητας, συμπεριλαμβανομένης της οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής πτυχής. Η μετα-εθνική πολιτότητα αναφέρεται και σαν διακρατική – υπερεθνική ιθαγένεια (supranational citizenship) που επαναπροσδιορίζει τις παραδοσιακές έννοιες της ιθαγένειας και αντικαθιστά την εθνική πίστη των ατόμων με την πεποίθηση ότι ανήκουν σε πολλά εθνικά κράτη, όσον αφορά την πολιτική, πολιτιστική, κοινωνική και οικονομική σφαίρα. Σε αντίθεση με την εθνική ιθαγένεια, η οποία αναφέρεται στην αλληλεπίδραση των πολιτών μέσα στα πλαίσια ενός κυρίαρχου κράτους, η διεθνική ιθαγένεια υπερβαίνει προκαθορισμένα εδαφικά σύνορα προκειμένου να δημιουργηθεί μια σύγχρονη έννοια του «ανήκειν» σε μια ολόενα και πιο παγκοσμιοποιημένη κοινωνία, χωρίς όμως να αρνείται την εθνική υπηκοότητα.

Η υπερεθνική (supranational) διάσταση, είναι ένας τύπος πολυεθνικής πολιτικής ένωσης όπου ανατίθεται η εξουσία σε μια αρχή από τις κυβερνήσεις των κρατών μελών γι' αυτό η έννοια της υπερεθνικής ένωσης μερικές φορές χρησιμοποιείται για να περιγράψει την

Ευρωπαϊκή Ένωση, ως έναν νέο τύπο πολιτικού φορέα. Έτσι, η Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση, θεωρείται μια υπερεθνική διακρατική διάσταση γιατί αφορά τα διάφορα κράτη από τα οποία αποτελείται η Ευρωπαϊκή Ένωση. Με την είσοδό τους στην Ευρώπη, τα κράτη μέλη έχουν αναγκαστεί να απαρνηθούν το δόγμα εθνικής κυριαρχίας, να εμπιστευτούν κοινούς θεσμούς και να έχουν κοινές αρχές και κοινή πολιτική ενώ ταυτόχρονα ενθαρρύνονται να συμμετέχουν σε δραστηριότητες πέρα από τα σύνορα της χώρας τους. Αποτελεί ένα «μετα - Βερσαλίας» προκείμενο το οποίο μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά και μπορεί να επιλύσει διαφορές μέσω της επικοινωνίας και της συνεργασίας (Κωστακοπούλου, 2007).

Η αρμονική συνύπαρξη των λαών, η επίλυση της διαμάχης μεταξύ τους, η προώθηση της δημοκρατίας, της ανοχής και του αμοιβαίου σεβασμού εμπεριέχονται και στην έκθεση του Συμβουλίου της Ευρώπης, σύμφωνα με την οποία οι αρχές αυτές θα πρέπει να ενταχθούν στις καθημερινές πρακτικές των διαδικασιών της μάθησης και της διδασκαλίας μέσα από την αλληλεγγύη, την κοινωνική συνοχή και την σύσφιξη των ανθρώπινων σχέσεων ώστε να αρθούν τα αίτια που χωρίζουν τους λαούς, και οι άνθρωποι να υπερβούν τα στενά όρια του εθνικού τους, μαθαίνοντας και προωθώντας τα δικαιώματα των άλλων. Στην έκθεση αυτή, προτείνονται οι έννοιες της κοινωνικής συνοχής και της αλληλεγγύης για τη σύσφιξη θετικών ανθρώπινων σχέσεων, η άρση των αιτίων που χωρίζουν τους λαούς, η δυνατότητα των ατόμων να υπερβαίνουν τα στενά όρια του «εθνο-χώρου» τους και η εκμάθηση της προώθησης των δικαιωμάτων των άλλων (Council of Europe, 2004).

Το ερώτημα είναι αν η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει καταφέρει να επιτύχει τους στόχους για τους οποίους έχει δημιουργηθεί. Αν έχει καταφέρει να εφαρμόσει μια πολιτική αντιμετώπισης των εντάσεων του εθνικισμού, κάτι που αποτελούσε τον αρχικό στόχο δημιουργίας της, ή μήπως οι εθνικιστικές τάσεις είναι βαθύτερα ριζωμένες από ό,τι υπολόγιζαν οι ιθύνοντες με την δημιουργία της. Ακόμη, αν έχει καταφέρει να αντιμετωπίζει όλες τις χώρες ισότιμα, δίνοντας ίσες ευκαιρίες στα κράτη, ανεξάρτητα από το μέγεθος και την εμβέλεια της κάθε χώρας. Στην έρευνα ICCS του 2009, στην οποία συμμετείχαν είκοσι τέσσερις ευρωπαϊκές χώρες τέθηκε μια σειρά ερωτήσεων στους ευρωπαίους μαθητές (ηλικίας 14 ετών), που σχετιζόνταν με την ευρωπαϊκή ταυτότητα, τις γνώσεις τους για την ΕΕ, τη στάση τους απέναντι στην Ευρώπη και τους συναισθηματικούς δεσμούς με την Ευρώπη. Παράλληλα, τέθηκαν ερωτήσεις που αφορούσαν τις πηγές της ενημέρωσης τους για την ΕΕ, τη στάση τους απέναντι στην ισότητα ευκαιριών για τους Ευρωπαίους πολίτες ως δείκτη της στάσης τους έναντι των ίσων δικαιωμάτων για όλους τους μετανάστες, κάτι που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως παράδειγμα ενός τύπου κοσμοπολιτικής ταυτότητας.

Παγκόσμια πολιτότητα – Κοσμοπολιτισμός

Η χρήση του όρου παγκόσμια πολιτότητα μπορεί να έχει την ίδια σημασία με την έννοια «πολίτης του κόσμου» ή τον όρο «κοσμοπολιτισμός». Ο πρώτος γνωστός κοσμοπολίτης ήταν ο Σωκράτης. Με το «Δεν είμαι Αθηναίος, ούτε Έλληνας πολίτης, αλλά πολίτης του κόσμου» αγκάλιασε ολόκληρο τον κόσμο ως πόλη του και επέκτεινε την κοινωνία του και την αγάπη και το ενδιαφέρον του σε όλη την ανθρωπότητα. Πιστεύοντας στην αρετή, τη δικαιοσύνη και την ισότητα για όλους τους πολίτες του κόσμου, θεμελίωσε μαζί με άλλους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους, όπως ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης, την έννοια της δημοκρατίας και του «χρηστού» πολίτη. Στο πλαίσιο του προβληματισμού γύρω από την παγκοσμιοποίηση, όλο και μεγαλύτερη προσοχή κατευθύνεται στην ανάπτυξη των κοινωνικών σχέσεων και του τρόπου με τον οποίο οι εν λόγω διασυνδέσεις στα σύνορα

επηρεάζουν τις στάσεις και τις αξίες των εμπλεκόμενων ατόμων. Όσον αφορά το θέμα αυτό, οι απόψεις δίστανται. Κάποιοι υποθέτουν ότι η αυξανόμενη δια-εθνικοποίηση των κοινωνικών σχέσεων θα ενθαρρύνει την ανάπτυξη κοσμοπολιτικών στάσεων, ενώ άλλοι προειδοποιούν ότι το αποτέλεσμα μπορεί να είναι η επανεθνικοποίηση. Σε εμπειρικό επίπεδο, η σχέση μεταξύ διακρατικοποίησης και κοσμοπολιτισμού έχει αντιμετωπιστεί μέχρι τώρα μόνο σε σχέση με ορισμένες ομάδες ή συγκεκριμένες περιστάσεις.

Βάσει μιας αντιπροσωπευτικής έρευνας σε Γερμανούς πολίτες που διεξήχθη το 2006, διαπιστώθηκε ότι τα άτομα με εμπειρίες διέλευσης των συνόρων και διεθνικές κοινωνικές σχέσεις έχουν περισσότερες πιθανότητες να υιοθετήσουν κοσμοπολιτικές στάσεις σε σχέση με τους αλλοδαπούς και την παγκόσμια διακυβέρνηση και ότι η γενική αυτή αλληλεπίδραση παραμένει σταθερή ακόμη και όταν ελέγχεται σε σχέση με διάφορες κοινωνικοοικονομικές μεταβλητές (Mau, Mewes, & Zimmermann, 2007). Η όλη ιδέα στην οποία βασίζεται η παγκόσμια πολιτότητα (global citizenship), είναι ότι η ταυτότητα του ατόμου υπερβαίνει τη γεωγραφία ή τα πολιτικά σύνορα και ότι οι ευθύνες ή τα δικαιώματα προέρχονται από τη συμμετοχή στην ευρύτερη κατηγορία «ανθρωπότητα». Με βάση αυτή την ιδέα, τα δικαιώματα μπορούν να προέρχονται από το να είναι κανείς «πολίτης του κόσμου» (Mau, Mewes, & Zimmermann, 2007). Αυτό δεν σημαίνει ότι ένα τέτοιο άτομο παραιτείται από την εθνική υπηκοότητα ή άλλες, πιο τοπικές ταυτότητες, αλλά αυτές οι ταυτότητες κατέχουν «δεύτερη θέση» όσον αφορά την ιδιότητα του κάθε μέλους σε μια παγκόσμια κοινότητα. Ας μη ξεχνάμε ότι η μετανάστευση ατόμων ή ομάδων μεταξύ χωρών που παρατηρείτε στην εποχή μας, συμβάλλει στο σχηματισμό ταυτοτήτων και πεποιθήσεων, ακόμα κι αν οι εθνικές ταυτότητες συχνά παραμένουν σημαντικές. Η συνηγορία υπέρ της παγκόσμιας πολιτότητας, που κατά κύριο λόγο συναντά κανείς στα σχολεία και τα πανεπιστήμια, θέτει ως βάση της την ιδέα ότι σημαντικά πολιτικά ζητήματα, όπως η περιβαλλοντική καταστροφή, η κλιματική αλλαγή και η ανάπτυξη, είναι ζητήματα παγκόσμιου χαρακτήρα. Στην πράξη, αυτό σημαίνει ότι τα άτομα ενθαρρύνονται να ενεργούν ως υπεύθυνοι καταναλωτές και σε αυτή την ιδιωτική και ατομική επιδίωξη βοηθούν διεθνείς μη κυβερνητικές οργανώσεις και οι υπερεθνικοί οργανισμοί, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα Ηνωμένα Έθνη. Οι άνθρωποι αποτελούν ξεχωριστές οντότητες με δικαιώματα και υποχρεώσεις.

Ένας από τους σημαντικότερους σταθμούς για την ανθρωπότητα, σε παγκόσμιο επίπεδο, αποτελεί η κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσα από την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στις 10 Δεκεμβρίου του 1948. Στο Προοίμιο της Διακήρυξης που αποτελεί σημαντικό σημείο αναφοράς σε σχέση με το γενικότερο πλαίσιο της Οικουμενικής Διακήρυξης τονίζεται η σημασία της αναγνώριση της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας και των ίσων και αναπαλλοτρίωτων δικαιωμάτων του κάθε ανθρώπου ως θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο. Τονίζεται η ουσιαστική σημασία να προστατεύονται τα ανθρώπινα δικαιώματα από ένα καθεστώς δικαίου, ώστε ο άνθρωπος να μην αναγκάζεται να προσφεύγει, ως έσχατο καταφύγιο, στην εξέγερση κατά της τυραννίας και της καταπίεσης και έχει ουσιαστική σημασία να ενθαρρύνεται η ανάπτυξη φιλικών σχέσεων ανάμεσα στα έθνη (Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, 1948). Με τον καταστατικό Χάρτη, οι λαοί των Ηνωμένων Εθνών διακηρύσσουν και πάλι την πίστη τους στα θεμελιακά δικαιώματα του ανθρώπου, στην αξιοπρέπεια και την αξία της ανθρωπίνης προσωπικότητας, στην ισότητα δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών και διακηρύσσουν πως είναι αποφασισμένοι να συντελέσουν στην

κοινωνική πρόοδο και να δημιουργήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής στα πλαίσια μιας ευρύτερης ελευθερίας.

Όπως αναφέρεται, στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων, τα κράτη μέλη ανέλαβαν την υποχρέωση να εξασφαλίσουν, σε συνεργασία με τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών, τον αποτελεσματικό σεβασμό των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιακών ελευθεριών σε όλο τον κόσμο και η ταυτότητα αντιλήψεων ως προς τα δικαιώματα και τις ελευθερίες αυτές έχει εξαιρετική σημασία για να εκπληρωθεί πέρα ως πέρα αυτή η υποχρέωση. Θα πρέπει να εξασφαλιστεί προοδευτικά, με εσωτερικά και διεθνή μέσα, η παγκόσμια και αποτελεσματική εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τόσο ανάμεσα στους λαούς των ίδιων των κρατών μελών όσο και ανάμεσα στους πληθυσμούς χωρών που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους. Τα ανθρώπινα δικαιώματα καλύπτουν κάθε πτυχή του ανθρώπινου βίου και μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε ατομικά, κοινωνικά πολιτικά και εθνικά. Στα εθνικά δικαιώματα μπορεί να ενταχθεί το δικαίωμα της ιθαγένειας, που με τα νέα δεδομένα της μεταεθνικής και παγκόσμιας πολιτότητας, παίρνει μια διαφορετική διάσταση, τη διάσταση των πολλαπλών ταυτοτήτων. Στα κοινωνικά δικαιώματα εμπίπτουν τα δικαιώματα της εκπαίδευσης και της ισότητας. Τα δύο αυτά δικαιώματα, μπορούν να συνιφαστούν στα πλαίσια της εκπαίδευσης μέσω της ενίσχυσης μιας ανθρωπιστικής παιδείας, μιας παιδείας που μπορεί να καλλιεργήσει τις πανανθρώπινες αξίες και τη δημοκρατία, με στόχο την αντιμετώπιση φαινομένων που παρουσιάζονται σε μεγάλο βαθμό στην εποχή μας και αφορούν τον ρατσισμό και τη μισαλλοδοξία. Η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης ώστε οι μαθητές να είναι σε θέση να αντιλαμβάνονται τις ανισότητες και τους τρόπους αντιμετώπισης τους, η καλλιέργεια του εθελοντισμού στα σχολεία και η ενίσχυση της ικανότητας των μαθητών για δράση και ενεργητική συμμετοχή με στόχο τη βελτίωση των συνθηκών του κόσμου που τους περιβάλλει, μπορούν να βοηθήσουν κατά τη γνώμη μας στην άμβλυνση προβλημάτων που παρατηρούνται στην εποχή μας.

Παγκοσμιοποίηση

Πολλοί μελετητές και κοινωνιολόγοι ασχολήθηκαν διαχρονικά με τον όρο της παγκοσμιοποίησης στα πλαίσια των κοινωνιολογικών προσεγγίσεων. Ανάμεσα τους είναι ο Roland Robertson, ο Ulrich Beck, ο Bruno Latour, ο Tomas Freidman. Ο Roland Robertson ως κοινωνιολόγος και θεωρητικός της παγκοσμιοποίησης, ήταν ο πρώτος κοινωνιολόγος που χρησιμοποίησε τον όρο παγκοσμιοποίηση στον τίτλο ενός κοινωνιολογικού άρθρου το 1985. Για τον Robertson, η πιο ενδιαφέρουσα πτυχή της σύγχρονης (ή μεταμοντέρνας) εποχής, είναι ο τρόπος με τον οποίο αναπτύχθηκε μια παγκόσμια συνείδηση. Ορίζει μια εξέλιξη των «φάσεων» που καταγράφουν τις κεντρικές πτυχές των διαφόρων εποχών της παγκόσμιας ιστορίας, υποστηρίζοντας ότι έχει επιτευχθεί η πέμπτη φάση, η Παγκόσμια Αβεβαιότητα (Welch, 2006). Θεωρείται επίσης ότι ο Robertson, έχει επινοήσει τον όρο «glocalization» (την πρακτική άσκησης επιχειρηματικών δραστηριοτήτων τόσο σε τοπικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο) το 1992 (Kumaravadivelu, 2008). Σύμφωνα με τον Ulrich Beck (1997), πέρα από την οικονομική διάσταση της παγκοσμιοποίησης υπάρχει και η έννοια της επικοινωνιακής, οικολογικής και πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης. «Ανατρέπεται μία βασική προϋπόθεση της Πρώτης Νεωτερικότητας, ότι δηλαδή ζούμε και δρούμε εντός κλειστών και χωριστών μεταξύ τους χώρων αποτελούμενων από εθνικά κράτη και τις κοινωνίες που αντιστοιχούν σε αυτά. Παγκοσμιοποίηση σημαίνει άρση των ορίων στην

καθημερινή δράση, μια άρση η οποία βιώνεται στις διαφορετικές διαστάσεις της οικονομίας, της ενημέρωσης, της οικολογίας, της τεχνολογίας, των διαπολιτισμικών συγκρούσεων και της κοινωνίας των πολιτών» (Beck, 1997).

Οι απόψεις του Ulrich Beck χρησιμεύουν ως προειδοποίηση και ως οδηγός για να αντιμετωπιστούν οι κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές εξελίξεις της παγκοσμιοποίησης για όσους μελετούν και ενδιαφέρονται για το μέλλον της κοινωνίας μας στα πλαίσια του κοσμοπολιτισμού. Ο Ulrich Beck βλέπει ότι υπάρχουν πολλές γλώσσες κοσμοπολιτισμού αλλά υπάρχει ένας ενιαίος κόσμος με γεωγραφικά πλαίσια τα οποία είναι διαφορετικά. Υπάρχει μια διαπολιτισμική ενότητα καθώς οι κουλτούρες και οι πολιτισμοί δεν είναι ασύμμετροι. Στον αντίποδα των απόψεων του Beck, ο Bruno Latour διατυπώνει μια κριτική στην υπόθεση για τον ένα κόσμο του Beck. Σύμφωνα με τον Latour, δεν υπάρχει ένας κόσμος αλλά πολλοί. Οι άνθρωποι δεν κατοικούν σε ένα κόσμο αλλά σε διαφορετικά πολιτισμικά σύμπαντα. Υπάρχει δηλαδή Πολιτισμική ασυμμετρία και χαρακτηρίζει την κοσμοπολιτική σαν μια φαντασίωση που δεν μπορεί να ισχύει στην πραγματικότητα λόγω των πολλών και διαφορετικών κόσμων που δεν μπορούν να έχουν μια κοινή πολιτική. Όπως αναφέρει ο Latour στο «Whose Cosmos, Which Cosmopolitics?» η ιδέα της παγκοσμιοποίησης έχει υπάρξει στο παρελθόν αλλά δεν είναι πλέον μια δομή στην οποία μπορούμε να αναπνέουμε ελεύθερα (Latour, 2004).

Ο Tomas Friedman στο περίφημο βιβλίο του «The World Is Flat» (2005), διαχωρίζει την ιστορία της παγκοσμιοποίησης σε τρεις περιόδους: Παγκοσμιοποίηση 1.0 (1492-1800), Παγκοσμιοποίηση 2.0 (1800-2000) και την παγκοσμιοποίηση 3.0 (2000-σήμερα). Δηλώνει ότι η παγκοσμιοποίηση 1.0 αφορούσε την παγκοσμιοποίηση των χωρών, η παγκοσμιοποίηση 2.0 αφορούσε την παγκοσμιοποίηση των επιχειρήσεων και η παγκοσμιοποίηση 3.0 περιλαμβάνει την παγκοσμιοποίηση των ατόμων. Ο Friedman αφηγείται ότι μετά από ένα ταξίδι του στην Ινδία, συνειδητοποίησε ότι η παγκοσμιοποίηση έχει αλλάξει τις βασικές οικονομικές έννοιες. Παρατηρεί μίαν ισοπέδωση η οποία είναι προϊόν της σύγκλισης του προσωπικού υπολογιστή με οπτικοακουστικά εργαλεία και την αυξανόμενη χρήση των διαφόρων λογισμικών στη ροή της εργασίας. Η ισοπέδωση αυτή, συμβαίνει όπως πιστεύει, λόγω του ότι μια πολύ μεγαλύτερη ομάδα ανθρώπων μπορεί να ανταγωνιστεί την παγκόσμια γνώση. Το παραδείγματα αυτό, το μεταφέρει και σε άλλα μέρη, όπως το Ιράκ, η Κίνα, η Ιαπωνία και οι Ηνωμένες Πολιτείες. Ο Friedman υποστηρίζει ότι υπάρχουν κατά κύριο λόγο κάποιες δυνάμεις που ισοπεδώνουν τον κόσμο γιατί έχουν καταφέρει να δημιουργήσουν επιχειρησιακές πρακτικές και δεξιότητες μέσω του παγκόσμιου ιστού, που επιτρέπει πολλαπλές μορφές συνεργασίας, τις οποίες αξιοποιούν στο έπακρο ενισχύοντας έτσι τις δυνατότητες τους. Ο Friedman υποστηρίζει ότι η τεχνολογία θα βοηθήσει να αποτραπούν όσοι προσπαθούν να καταστρέψουν τον πλατύ κόσμο, αλλά μόνο η τεχνολογία δεν θα μας κρατήσει ασφαλείς. Κατέδειξε ότι οι κακές φαντασιώσεις που σχετίζονται με την τρομοκρατία και τη μισαλλοδοξία θα μπορούσαν να κλείσουν τον κόσμο γι' αυτό όπως υποστηρίζει, «πρέπει να επηρεάσουμε τη φαντασία εκείνων που θα χρησιμοποιούσαν τα εργαλεία του επίπεδου κόσμου για να τρομοκρατήσουν άλλους» (Friedman, 2005).

Σύμφωνα με γενική παραδοχή, το νέο στοιχείο στη σημερινή διαδικασία της παγκοσμιοποίησης είναι η ταχύτητά της, που κατέστη δυνατή από τη σύγχρονη τεχνολογία των μεταφορών και της επικοινωνίας και το ότι συμμετέχουν πολύ περισσότεροι διαμεσολαβητές από ό, τι πριν. Η διαδικασία είναι γεμάτη από αντιφατικές εξελίξεις και όπως είναι δυνατόν να συμπεράνουμε η παγκοσμιοποίηση των εξελίξεων σε έναν τομέα

δεν είναι ίδια με τις εξελίξεις συμβαίνουν σε άλλους τομείς. Η εκπαιδευτική πολυμορφία αυξήθηκε σημαντικά στις μέρες μας. Παιδιά από διαφορετικές χώρες με διαφορετική κουλτούρα και θρησκεία εντάσσονται στα προγράμματα σπουδών της εκπαίδευσης των διαφόρων χωρών όπως και στα προγράμματα της Κύπρου και της Ελλάδας. Η πολυφωνία αυτή, δεν μπορεί και δεν πρέπει να θεωρηθεί διακομιστής σε σχέση με τις θρησκευτικές πεποιθήσεις. Ο φιλελεύθερος πλουραλισμός, επιτρέπει διακριτικά την ύπαρξη διαφορετικών πεποιθήσεων, αρκεί να μην παραβιάζονται τα δικαιώματα των άλλων με κανένα τρόπο και δημιουργεί δεδομένα ανάπτυξης ήθους και παιδαγωγικών προτύπων.

Όσον αφορά τις στάσεις και τις πολιτικές που μπορεί να αποτελέσουν κίνδυνο και γάγγραινα για τον κόσμο μας και τους πολίτες αυτού του κόσμου είναι η ριζοσπαστικοποίηση (fact radicalisation), η μετα-αλήθεια, τα fake news. Η ριζοσπαστικοποίηση, ωθεί άτομα, ή ομάδες να υιοθετήσουν ολοένα και πιο ακραία πολιτικά, κοινωνικά, θρησκευτικά ιδεώδη ή προσδοκίες που απορρίπτουν ή υπονομεύουν το status quo και μπορεί να οδηγήσει στην υπονόμηση σύγχρονων ιδεών και εκφράσεων ενός έθνους ή μιας κοινωνίας. Τα αποτελέσματα της διαμορφώνονται είτε από ιδέες της κοινωνίας στο σύνολό της είτε από μια ευρεία κοινωνική συναίνεση ενάντια σε προοδευτικές αλλαγές στην κοινωνία είτε από μια μεγάλη επιθυμία για αλλαγή στην κοινωνία. Η ριζοσπαστικοποίηση μπορεί να είναι τόσο βίαιη όσο και μη βίαιη, αν και πιο ακαδημαϊκή βιβλιογραφία επικεντρώνεται στην έννοια της ριζοσπαστικοποίησης ως έναν βίαιο εξτρεμισμό. Υπάρχουν πολλαπλές οδοί που αποτελούν τη διαδικασία της ριζοσπαστικοποίησης, η οποία μπορεί να είναι ανεξάρτητη, αλλά μπορεί και να παρουσιάζεται σε πολλαπλές οδούς ενίσχυσης αυξάνοντας τη θυματοποίηση ομάδων ή ατόμων. Επιπλέον, χρησιμεύει ως ένα είδος κοινωνιολογικής παγίδας που δεν δίνει στα άτομα εναλλακτικές επιλογές για ικανοποίηση των υλικών και πνευματικών αναγκών, μπορεί να οδηγήσει σε τρομοκρατία και μπορεί να θέσει σε κίνδυνο ολόκληρη την κοινωνία.

Λαϊκισμός (populism)

Ο όρος «Λαϊκισμός» (populism), είναι μια τάση η οποία αναφέρεται τελευταία σαν ένας «νέος τύπος πολιτότητας», κάτι που προκαλεί ανησυχία και προβληματισμό. Ο «λαϊκισμός» σαν όρος και φράση χρησιμοποιήθηκε αρχικά στην πολιτική. Στην προσπάθειά του να καταγράψει μια ιστορική διαδρομή της χρήσης του όρου στην πολιτική και στον τρόπο που χρησιμοποιήθηκε κατά περιόδους ο Anton Jäger αναφέρει: «Από μια ήπια και ουδέτερη έννοια του ορισμού «λαϊκισμός» το 1960, φτάνουμε σε μια εγγενώς υποτιμητική κατανόηση του όρου στη δεκαετία του 1980 ...Το 1994, η λέξη «λαϊκισμός» καθιερώθηκε ως το συνώνυμο του πολιτικού μη ρεαλισμού, της δημαγωγίας, του αντισημιτισμού και του σοβινισμού, που αποτελεί ένα πολιτικό πασπαρτού, σε αντίθεση με οποιονδήποτε άλλο όρο στο γαλλικό πολιτικό λεξιλόγιο. Το 1996, ο γάλλος σχολιαστής Serge Halimi δήλωσε ότι ο όρος είναι ευρηματικά άχρηστος και ιστορικά μπερδεμένος. Ο όρος εξυπηρετεί το καθήκον της απόκρυψης των πραγματικών ζητημάτων που πρέπει να ερωτηθούν» (Jäger, 2016). Σε σχέση με την οικονομία, αν και θεωρήθηκε αρχικά ότι οι κακές οικονομικές συνθήκες μπορεί να είναι υπεύθυνες για την πρόσφατη άνοδο του λαϊκισμού τα στοιχεία για τον ρόλο των οικονομικών δυσκολιών είναι ανάμεικτα (Hernandez & Kriesi, 2015; Sides & Tesler, 2016 στο Marchlewska et al., 2017). Υπάρχει μια ανερχόμενη βιβλιογραφία πολιτικών επιστημών που εξετάζει τις κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες στις οποίες

αναπτύσσεται ο λαϊκισμός και σημαντικές ενδείξεις ότι οι οικονομικές κρίσεις μπορούν να παράσχουν «γόνιμο έδαφος» για λαϊκισμό, αλλά υπάρχουν επίσης σημαντικά στοιχεία για την αντίθετη σχέση: η αυξανόμενη δημοτικότητα των λαϊκιστών σε περιόδους οικονομικής ευημερίας (Arzheimer, 2009; Arzheimer & Carter, 2006; Golder, 2003; Jackman & Volpert, 1996, στο Mols and Jetten 2016).

Οι Mols και Jetten (2016), αναφερόμενοι στην άποψη που εκφράζεται κατά καιρούς ότι ο λαϊκισμός ευδοκιμεί όταν παρατηρείται επιβράδυνση της οικονομίας. Όπως αναφέρουν: «Η υπόθεση ότι ο λαϊκισμός ευδοκιμεί όταν η οικονομία επιβραδύνεται είναι κάτι που θα πρέπει να διερευνηθεί γιατί αυτό που παρατηρείται συχνά, είναι στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι ο λαϊκισμός μπορεί να ευδοκιμήσει σε περιόδους οικονομικής ευημερίας» (Mols & Jetten, 2016). Στην έρευνα τους, είχαν αναλύσει τις ομιλίες λαϊκιστών ηγετών που εξασφάλισαν τις εκλογικές νίκες κατά τη διάρκεια της οικονομικής ευημερίας και διαπίστωσαν ότι αυτοί οι ηγέτες ενθαρρύνουν την αίσθηση της αδικίας και της θυματοποίησης, απεικονίζοντας τους απλούς πολίτες ως θύματα μιας συμμαχίας ατόμων που ανήκουν στην κατηγορία των μειονοτήτων. Η Μελέτη 2, που περιλαμβάνεται στην έρευνα των Mols and Jetten, παρέχει μια σειρά από σημαντικά αποτελέσματα, στο πώς οι λαϊκιστές ηγέτες εξασφαλίζουν την εκλογική υποστήριξη όταν η οικονομία δεν αποτελεί αιτία ανησυχίας. Σε αυτή την περίπτωση οι λαϊκιστές ηγέτες καταφεύγουν σε μια διαφορετική, πιο δημιουργική λαϊκιστική προσέγγιση, που προσανατολίζεται στο να υπονομεύσουν την εμπιστοσύνη στην αξιοκρατία και την ενστάλαξη του φόβου για πισωγύρισμα σε εποχές κρίσης.

Έχουν μια εξαιρετική ικανότητα να ενσταλάζουν την αίσθηση της συνάφειας και της κοινής τύχης μεταξύ ομάδων ατόμων των οποίων τα συμφέροντα δεν είναι απαραίτητα ευθυγραμμισμένα» και προσπαθούν να πείσουν τους ψηφοφόρους ότι είναι τα πραγματικά θύματα που ζουν σε μια υποκριτική δημοκρατία, όπου καταπατούνται τα δικαιώματά τους και παραμελούνται τα συμφέροντά τους ως απλών, νομοταγών πολιτών, που εργάζονται σκληρά (Haslam et al., 2011 στο Mols and Jetten, 2016).

Με μια πιο βαθιά και παρατηρητική ματιά, παρατηρούμε ότι ο όρος λαϊκισμός, παραπέμπει στην έννοια των δημαγωγών, η οποία χρησιμοποιήθηκε από αρχαιοτάτων χρόνων από τους Έλληνες φιλοσόφους. Σε κάθε μορφή δημοκρατίας, όπως υποστήριξε ο Αριστοτέλης στο σύγγραμμά του «Πολιτεία», ελλοχεύει ο κίνδυνος των δημαγωγών, οι οποίοι θέτουν σε κίνδυνο τη δημοκρατία. Όπως όμως τονίζει, σε μια «ευνομούμενη πολιτεία», οι δημαγωγοί δεν μπορούν να δράσουν, γιατί οι πολίτες γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και τις υποχρεώσεις τους και δεν έχουν ανάγκη από τις κολακείες και τις ψεύτικες υποσχέσεις κανενός. Η θεώρηση του Αριστοτέλη, αποκτά ιδιαίτερη σημασία στη σύγχρονη εποχή με τα σημερινά δεδομένα της πολυμορφίας και της παγκόσμιας πολιτότητας, ενώ η διαχρονικότητα του προβλήματος αναδεικνύει την ανάγκη κοινωνικής αφύπνισης ώστε το επικίνδυνο αυτό φαινόμενο να διερευνηθεί πιο διεξοδικά, σε σχέση με την ανθρώπινη συμπεριφορά και να ανευρεθούν οι κατάλληλες λύσεις.

Μετα - αλήθεια (Post-Truth)

Ο όρος post – truth, μονοπωλεί το ενδιαφέρον τα τελευταία χρόνια, μετά από συγκεκριμένα γεγονότα που αφορούν αμφισβητούμενες εκλογικές νίκες και αποφάσεις στην παγκόσμια

σκακιέρα. Στις 16 Νοεμβρίου 2016, τα λεξικά Oxford ανακηρύσσουν τη λέξη μετα-αλήθεια ως διεθνή λέξη της χρονιάς για το 2016 (Oxford Dictionaries, 2016). Έρευνα που διεξήχθη από τους συντάκτες λεξικών της Οξφόρδης αποκαλύπτει ότι χρήση της αλήθειας μετά τη λέξη έχει αυξηθεί περίπου κατά 2.000% μέχρι το Νοέμβριο του 2016 πέρα από τη χρήση του 2015. Η επιλογή αντικατοπτρίζει το κοινωνικό, πολιτιστικό, πολιτικό, οικονομικό σκηνικό, και τις τεχνολογικές τάσεις και εκδηλώσεις που έχουν γίνει το 2016. Ακόμη, η μηχανή αναζήτησης «Media Factiva» δηλώνει στοιχεία σύμφωνα με τα οποία έχουν καταγραφεί 40 μόνο χτυπήματα στα παγκόσμια μέσα ενημέρωσης για την «μετά αλήθεια» σε όλο το 2015, σε σύγκριση με 2.535 το 2016 και περίπου 2.400 κατά τους πρώτους 3 μήνες του 2017 (Lewandowsky et al., 2017) ενώ η ταχέως αυξανόμενη αναγνώριση του ρόλου της παραπληροφόρησης παρακολουθείται από το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ - ένα μη κερδοσκοπικό ίδρυμα - που κατέταξε την εξάπλωση της παραπληροφόρησης σε απευθείας σύνδεση ως ένα από τα 10 πιο σημαντικά ζητήματα που αντιμετωπίζει ο κόσμος το 2013 (WEF, 2013). Η έννοια της μετα-αλήθειας υπάρχει σαν έννοια την τελευταία δεκαετία, αλλά τα λεξικά Oxford έχουν δει μια αυξανόμενη συχνότητα φέτος στο πλαίσιο του δημοψηφίσματος της ΕΕ στο Ηνωμένο και τις προεδρικές εκλογές στις ΗΠΑ. Έχει παρατηρηθεί επίσης συσχετισμός με ένα συγκεκριμένο ουσιαστικό, στη φράση «πολιτική μετα-αλήθεια». Η σύνθετη λέξη μετά αλήθεια εξηγεί μια επέκταση κατά την έννοια του προθέματος -μετά- που έχει γίνει όλο και πιο σημαντικό τα τελευταία χρόνια και αναφέρεται στην εποχή της μετα-αλήθειας, «post - truth era». Όπως αναφέρει ο Casper Grathwohl, πρόεδρος των λεξικών της Οξφόρδης,

Δεν είναι έκπληξη το γεγονός ότι η επιλογή μας αντικατοπτρίζει μια χρονιά που κυριαρχείται από εξαιρετικά φορτισμένη πολιτική και κοινωνική συζήτηση. Πυροδοτούμενο από την άνοδο των κοινωνικών μέσων μαζικής ενημέρωσης ως μια πηγή ειδήσεων και μια αυξανόμενη δυσπιστία των περιστατικών που έχουν καθιερωθεί, η μετά αλήθεια παρουσιάζεται ως μια έννοια που έχει βρει την γλωσσική βάση για κάποιο χρονικό διάστημα. Δεδομένου ότι η χρήση του όρου δεν έχει δείξει κάποια σημάδια επιβράδυνσης, δεν θα εκπλαγούμε αν η μετα-αλήθεια γίνεται μία από τις καθοριστικές λέξεις της εποχής μας (Oxford Dictionaries, 2016).

Όπως αναφέρεται στο λεξικό της Οξφόρδης, η λέξη της χρονιάς «post truth» δεν πρέπει να έχει επινοηθεί μέσα στους προηγούμενους δώδεκα μήνες. Για να πληρούνται οι προϋποθέσεις για την εξέταση της λέξης αυτής ως λέξης της χρονιάς αναζητήθηκαν αποδεικτικά στοιχεία ότι η χρήση της έχει αυξηθεί σημαντικά σε ένα ευρύ φάσμα των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Με βάση τα στοιχεία, αυτά η αρχαιότερη γνωστή χρήση της λέξης μετα-αλήθεια φαίνεται να έχουν χρησιμοποιηθεί πρώτα στην έννοια αυτή σε ένα δοκίμιο του 1992 από τον Σερβο-Αμερικανό θεατρικό συγγραφέα Steve Tesich στο περιοδικό «το έθνος» που είχε σαν θέμα τον προβληματισμό σχετικά με τον πόλεμο στον Περσικό κόλπο. Ο Tesich παρατήρησε με θλίψη ότι «έχουμε, ως ελεύθεροι άνθρωποι, ελεύθερα αποφασίσει ότι θέλουμε να ζούμε στον κόσμο κάποια μετα-αλήθεια. Δεν υπάρχει απόδειξη πως χρησιμοποιείται η φράση «μετά αλήθεια» πριν από το άρθρο του Tesich, αλλά προφανώς χρησιμοποιήθηκε με τη διαφανή έννοια «αφού ήταν γνωστή η αλήθεια», και όχι με το νέο υπονοούμενο ότι η ίδια η αλήθεια έχει γίνει άσχετη» (Oxford Dictionaries, 2016). Οι Lewandowsky, Ecker και Cook, (2017), στο άρθρο τους «Beyond Misinformation: Understanding and Coping with the Post-Truth Era» εξετάζουν τον αυξανόμενο ρυθμό της παραπληροφόρησης, τον τρόπο που επηρεάζει τους ανθρώπους και τον τρόπο που μπορεί να αντιμετωπιστεί. Εξετάζουν τους τρόπους με τους οποίους η παραπληροφόρηση μπορεί

να έχει αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία και τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι ανταποκρίνονται στις διορθώσεις παραπληροφόρησης αλλά και ποιες διορθώσεις είναι πιο αποτελεσματικές. Η μετα-αλήθεια, υποστηρίζουν, προέκυψε ως αποτέλεσμα των κοινωνικών ανακατατάξεων όπως η μείωση του κοινωνικού κεφαλαίου, η αυξανόμενη οικονομική ανισότητα, η αυξημένη πόλωση, η μείωση της εμπιστοσύνης στην επιστήμη και η παραπληροφόρηση από τα μέσα ενημέρωσης. Σαν τρόπους αντιμετώπισης προτείνουν τεχνολογικές λύσεις που ενσωματώνουν ψυχολογικές αρχές, μια διεπιστημονική προσέγγιση «τεχνογνωσία» Η ανάγκη για μια διεπιστημονική προσέγγιση στο σχεδιασμό αρχιτεκτονικών πληροφοριών που να ενσωματώνει αρχές που μπορούν να δημιουργήσουν γέφυρες μεταξύ των κοινωνικά καθορισμένων επιστημονικών που βάσεων αναφέρεται και από τους (Lewandowsky et al., 2017). Η ανάγκη να είναι σωστά ενημερωμένοι οι πολίτες ώστε να παίρνουν σωστές κοινωνικές αποφάσεις είναι ευρύτερα αποδεκτή. Είναι αλήθεια ότι μια λειτουργική δημοκρατία βασίζεται σε ένα καλά ενημερωμένο κοινό (Kuklinski, Quirk, Jerit, Schwieder, & Rich, 2000, στο Lewandowsky et al., 2017). Αντίθετα, αν οι άνθρωποι είναι διαφωτιστικά «παραπληροφόρητοι», οι πιθανότητες είναι ότι οι κοινωνικές αποφάσεις δεν θα είναι καλές. Παρομοίως, εάν ένα άτομο έχει ενημερωθεί εσφαλμένα, οι αποφάσεις του ενδέχεται να μην είναι προς το συμφέρον του και μπορεί να έχουν αρνητικές συνέπειες (DeStefano & Thompson, 2004; Godlee, Smith, & Marcovitch, 2011, στο Lewandowsky et al., 2017).

Οι συνέπειες αυτές έχουν δυνητικά δυσμενείς επιπτώσεις για τα άτομα και την κοινωνία. Υπάρχουν, ωστόσο, μερικά ακόμη πιο ύπουλα και αναμφισβήτητα πιο επικίνδυνα στοιχεία παραπληροφόρησης. Τα ύπουλα γεγονότα από την παραπληροφόρηση είναι ιδιαίτερα έντονα όταν η παραπληροφόρηση είναι συσκευασμένη ως θεωρία συνωμοσίας. Η απλή έκθεση στον συνωμοτικό λόγο, ακόμη και αν απορριφθούν οι συνωμοτικοί ισχυρισμοί, καθιστά τους ανθρώπους λιγότερο πιθανό να δεχτούν επίσημες πληροφορίες (Einstein & Glick, 2015; Jolley & Douglas, 2013; Raab, Auer, Ortlieb, & Carbon, 2013 στο Lewandowsky et al., 2017). Ως εκ τούτου, η παραπληροφόρηση δεν είναι ένα απλό θέμα, είναι ένα θέμα που έχει τεράστιες διαστάσεις γιατί σχετίζεται με τη συνολική πνευματική ευημερία μιας κοινωνίας. Μέσα από την έρευνα των Lewandowsky et al. 2017, διαπιστώθηκε ότι όταν στους συμμετέχοντες στην έρευνα παρουσιάστηκε ένα πειστικό γεγονός μαζί με ένα σχετικό κομμάτι παραπληροφόρησης δεν παρουσίασαν καμία αλλαγή στη γενική πεποίθηση – οπότε εμφανίζεται το φαινόμενο η παραπληροφόρηση να ακυρώνει το γεγονός. Στοιχεία αποδεικνύουν ότι η παρουσία παραπληροφόρησης αναγκάζει τους ανθρώπους να σταματήσουν να πιστεύουν σε γεγονότα εντελώς (Van der Linden, Leiserowitz, Rosenthal & Maibach, 2017 στο Lewandowsky et al., 2017). Τελευταία, έχει αυξηθεί το ερευνητικό ενδιαφέρον για τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι ανταποκρίνονται στις διορθώσεις της παραπληροφόρησης – δηλαδή οι πληροφορίες που αρχικά θεωρούνται αληθείς, αλλά στη συνέχεια διορθώνονται αργότερα. Εάν διορθωθεί η παραπληροφόρηση, οι άνθρωποι ενημερώνονται αξιόπιστα και σε ποιο βαθμό οι άνθρωποι ενδιαφέρονται για το εάν οι πληροφορίες είναι ακριβείς ή όχι.

Αυτή η έρευνα έχει συγκλίνει στο συμπέρασμα ότι οι διορθώσεις είναι σπάνια πλήρως αποτελεσματικές: δηλαδή, παρά το γεγονός ότι διορθώνονται και παρά το γεγονός ότι αναγνωρίζουν τη διόρθωση, οι άνθρωποι γενικά εξακολουθούν να βασίζονται τουλάχιστον εν μέρει σε πληροφορίες που γνωρίζουν ότι είναι ψευδείς. Το φαινόμενο αυτό είναι γνωστό ως «φαινόμενο συνεχούς επιρροής» (Lewandowsky et al., 2017). Σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν η διόρθωση προκαλεί τις κοσμοθεωρίες και πολιτικές πεποιθήσεις των ανθρώπων, η

πίστη σε ψευδείς πληροφορίες μπορεί να αυξηθεί δραματικά. Δεν είναι σαφές εάν οι επιπτώσεις των προκλήσεων στην κοσμοθεωρία των ανθρώπων είναι ιδεολογικά συμμετρικές. «Οι διορθώσεις, όπως έχει αποδειχθεί χάνουν την αποτελεσματικότητά τους εάν οι πληροφορίες προκαλούν τις κοσμοθεωρίες τους. Επομένως, οι διορθώσεις είναι αποτελεσματικές μόνο όταν πληρούνται τουλάχιστον δύο προϋποθέσεις: Πρώτον, δεν πρέπει να αμφισβητούν άμεσα την κοσμοθεωρία των ανθρώπων. Δεύτερον, οι διορθώσεις πρέπει να εξηγούν γιατί οι παραπληροφορίες διαδόθηκαν κατά πρώτο λόγο ή πρέπει να παρέχουν μια εναλλακτική εξήγηση για το σχετικό γεγονός» (Nyhan & Reifler, 2010 στο Lewandowsky et al., 2017).

Στο προβληματισμό που απασχολεί τον κάθε σκεπτόμενο πολίτη ως προς το ποιοι άνθρωποι είναι πιο ευάλωτοι στην παραπληροφόρηση και ποιοι είναι οι παράγοντες που τους επηρεάζουν, πολύ σημαντικά είναι τα αποτελέσματα μιας έρευνας που έγινε από τους Pennycook & Rand (2017). Στην έρευνα τους οι Pennycook & Rand (2017), εξετάζουν το γνωστικό ψυχολογικό προφίλ των ατόμων που πέφτουν θύματα ψευδών ειδήσεων. Σε τρεις μελέτες που περιλαμβάνει η έρευνα τους, με 1606 συμμετέχοντες, απέδειξαν ότι η αναλυτική σκέψη διαδραματίζει ρόλο στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι κρίνουν την ακρίβεια των ψεύτικων ειδήσεων. Συγκεκριμένα, τα άτομα είναι πιο πρόθυμα να σκεφτούν αναλυτικά όταν τους δίνεται μια σειρά προβλημάτων λογικής. Το θέμα της σχέσης αναλυτικής σκέψης και της διάθεσης των ατόμων να προστατεύσουν την πολιτική τους ταυτότητα έχει διερευνηθεί από πολλούς ερευνητές όπως Kahan, Jenkins, Smith, Braman, Kahan, Peters, Dawson, Slovic, Allport, Lepkin, Beck, Calvert, και οι απόψεις δίστανται. Η διάθεση να σκεφτεί κανείς αναλυτικά οδηγεί τους ανθρώπους να χρησιμοποιήσουν τη συλλογιστική για να αιτιολογήσουν τις προηγούμενες πεποιθήσεις τους και να προστατεύσουν την πολιτική τους ταυτότητα (Kahan, 2013; Kahan et al., 2012; Kahan, Jenkins, & Braman, 2011; Kahan, Peters, Dawson, & Slovic, 2017, στο Pennycook & Rand, 2017). Σύμφωνα με αυτή τη θέση, μια από τις πιο κοινές εξηγήσεις από την πρόσφατη αύξηση των πλαστών νέων είναι ότι οδηγείται από τους ανθρώπους να πείσουν τον εαυτό τους ότι ακόμη και απίθανο ψεύτικο νέο να θεωρείται αληθινό αν αντιστοιχεί με την πολιτική τους ιδεολογία (Allport & Lepkin, 1945; Beck, 2017; Calvert, 2017; Kahan, 2017; Singal, 2017, στο Pennycook & Rand, 2017). Σύμφωνα με τον Kahan (2017,) η επίπτωση και ο αντίκτυπος των παρερμηνειών και των λανθασμένων αντιλήψεων, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την προστατευτική γνώση της ταυτότητας. Η προστατευτική γνώση της ταυτότητας αναφέρεται στην τάση των πολιτισμικά διαφορετικών ατόμων να επιλέγουν επιλεκτικά και να απορρίπτουν αποδεικτικά στοιχεία σε πρότυπα που αντικατοπτρίζουν τις πεποιθήσεις που κυριαρχούν στην ομάδα τους. Τα άτομα είναι επίσης πιο πιθανό να δεχτούν παραπληροφόρηση και να αντισταθούν στη διόρθωσή τους όταν αυτή η παραπληροφόρηση είναι επιβεβαίωση για την ταυτότητα και όχι απειλητική για την ταυτότητα. Η αποτελεσματική εξουδετέρωση αυτής της δυναμικής, απαιτεί όχι μόνο απλή παροχή σωστών πληροφοριών στους πολίτες. Απαιτεί επιπροσθέτως την προστασία του περιβάλλοντος επικοινωνίας της επιστήμης από τις τοξικές κοινωνικές σημασίες που συνενώνουν τις αντιφατικές αντιλήψεις πραγματικότητας με τις διαφορετικές πολιτιστικές ταυτότητες των πολιτών (Kahan, 2017). Σε αντίθεση, ωστόσο, άλλες εργασίες έχουν βρει ότι η αναλυτική σκέψη συνδέεται με την παράκαμψη των προηγούμενων πεποιθήσεων και αξιών σε διάφορες σφαίρες. Για παράδειγμα, όπως αναφέρουν σημαντικοί αναλυτικοί στοχαστές, όπως οι Greene, Gervais, Norenzayan, Cheyne, Barr, Koehler, Fugelsang, Seli, Shenhan, η αναλυτική σκέψη σχετίζεται με την απόρριψη ή τη δυσπιστία ακόμη και σε πολιτικά συμφωνημένα ψεύτικα ειδησεογραφικά άρθρα (Pennycook & Rand, 2017). Έτσι,

τα στοιχεία δείχνουν ότι οι άνθρωποι πέφτουν στην παγίδα των ψεύτικων ειδήσεων επειδή δεν μπορούν να σκεφτούν, όχι επειδή σκέφτονται με ένα κίνητρο ή με την προστασία της ταυτότητας. Αυτό που θα μπορούσε να διερευνηθεί σε μελλοντικές έρευνες, είναι αν οι άνθρωποι διδάσκονται να αναγνωρίζουν μια στρατηγική ψεύτικων εμπειρογνομώνων αλλά και ποιες είναι οι μακροπρόθεσμες επιπτώσεις των εκπαιδευτικών προγραμμάτων διάγνωσης πληροφοριών σε παιδιά και εφήβους (Pennycook & Rand, 2017). Περαιτέρω έρευνα είναι απαραίτητη για να χαρτογραφηθούν οι τομείς στους οποίους η αναλυτική σκέψη βοηθά και τη συσχέτιση μεταξύ αναλυτικής σκέψης και των αντιλήψεων όσον αφορά την προπαγάνδα υπό τυποποιημένες συνθήκες και διαφορετικών συνθηκών.

Το φαινόμενο την παραπληροφόρησης και των ψεύτικων ειδήσεων δεν θα μπορούσε να αφήσει αδιάφορη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Ευρώπη ανησυχεί σε μεγάλο βαθμό για την επικράτηση των φαινομένων αυτών. Οι ηγέτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά τη σύνοδο του Γκέτεμποργκ, το 2017, εισηγούνται ως τρόπο αντιμετώπισης, να ενισχυθεί η ευρωπαϊκή διάσταση του Euronews, ως επί το πλείστον ως τρόπου αντιμετώπισης φαινομένων όπως είναι τα fake news και οι πλαστές ειδήσεις, αλλά και ως τρόπου ενημέρωσης των πολιτών για θέματα που αφορούν τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Γενικότερα, υπάρχει μια σημαντική βιβλιογραφία στην παγκόσμια σφαίρα για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της παραπληροφόρησης σε διάφορες μορφές. Σύμφωνα με τους Romerantsev και Weiss, 2014 (όπως αναφέρεται στο Lewandowsky et al., 2017) για να αντιμετωπιστεί η προπαγάνδα απαιτούνται οι πιο κάτω ενέργειες: Απαιτείται διεθνής ΜΚΟ που θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα αναγνωρισμένο σύστημα βαθμολόγησης για παραπληροφόρηση και θα παρείχε εργαλεία με τα οποία θα μπορούσε να αναγνωρισθεί. Θα πρέπει να αναπτυχθεί ένας ειδικός Χάρτης για τα MME και τους bloggers, ο οποίος να ορίζει τι είναι αποδεκτή και απαράδεκτη συμπεριφορά και δεσμεύεται να υπογράψει τους οργανισμούς σε πρότυπα ακρίβειας. Πολλές εφημερίδες απασχολούν ήδη διαμεσολαβητές ή συντάκτες που επιβλέπουν τη λειτουργία του εγγράφου και ανταποκρίνονται στη δημόσια κριτική. Απαιτείται η δημιουργία θέσης ενός εκδότη ειδήσεων που θα κατέγραφε ψεύτικες ειδήσεις, θα έδειχνε την παραπληροφόρηση που κυκλοφορεί στη δημόσια σφαίρα και θα την αφαιρούσε. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να ενισχυθεί η αυστηρή αποκάλυψη όλων των συνεταιρισμών και συμφερόντων. Όπως παρατηρείται, πολλοί εκπρόσωποι ομάδων προβληματισμού και εταιρικών ομάδων εμφανίζονται στα μέσα μαζικής ενημέρωσης χωρίς να αποκαλύπτουν τις σχέσεις τους και τις συγκρούσεις συμφερόντων. Η πρακτική αποκάλυψης των συμφερόντων και συνεταιρισμών πρέπει να αποκτήσει κεντρικό ρόλο στην αναφορά των μέσων ενημέρωσης.

Γενικά, η λύση εναντίον της παραπληροφόρησης δεν περιλαμβάνει οδηγίες ή λογοκρισία ή άλλα μη δημοκρατικά μέσα. Αντίθετα, υποστηρίζεται η δημιουργία καλύτερων πληροφοριών, με εντελώς διαφανείς και δημοκρατικές διαδικασίες, που ευνοούν περισσότερο την κυκλοφορία πολύτιμων πληροφοριών. Είναι επίσης αναγκαίο να εκπαιδευτούν οι άνθρωποι να διακρίνουν πληροφορίες και να κρίνουν σωστά τι πρέπει να εμπιστευτούν και τι όχι. Σε επιστημονικό επίπεδο οι επιστήμονες συμπεριφοράς πρέπει να σέβονται και να προστατεύουν τις επιλογές των πολιτικών απόψεων και των προσωπικών ιδεολογιών. Η κοσμοθεωρία πρέπει να αποσυνδεθεί από την τάση να δέχεται παραπληροφόρηση και να αντισταθεί στη διόρθωσή της, για παράδειγμα αναζητώντας αληθινούς αγγελιοφόρους που μπορούν να παρέχουν πληροφορίες χωρίς συναισθηματική πρόκληση στους αποδέκτες (Kahan et al., 2010 στο Lewandowsky et al., 2017).

Από τεχνολογικής πλευράς, υπήρξε πολύ υποσχόμενη δουλειά τελευταία. Αυτή τη στιγμή, η ανταπόκριση από γίγαντες του Διαδικτύου όπως το Facebook και το Google στην κρίση που σχετίζεται με την μετά -αλήθεια είναι σε εξέλιξη. Τα αλγοριθμικά πλέγματα δεδομένων, δηλαδή τα προγράμματα ηλεκτρονικών υπολογιστών που ανιχνεύουν αυτόματα θέματα παραπληροφόρησης, παρόλο που βρίσκονται σήμερα σε αρχικό στάδιο, με πιθανώς περιορισμένη επιτυχία μέχρι στιγμής, έχουν καθορίσει το στόχο τους για εφαρμογή ειδοποίησης ελέγχου και παραπληροφόρησης ως μέρη των συνήθων αποτελεσμάτων αναζήτησης. Υπό την προϋπόθεση ότι ο έλεγχος των γεγονότων είναι διαθέσιμος, αυτές οι πληροφορίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την προειδοποίηση των χρηστών των κοινωνικών μέσων ενημέρωσης ότι κάτι που πρόκειται να μοιραστούν είναι πιθανόν ψευδές (Pomerantsev & Weiss, 2014 στο Lewandowsky et al., 2017). Ταυτόχρονα, τα σχόλια των αναγνωστών στα άρθρα ειδήσεων και στις δημοσιεύσεις ιστολογίου, είναι γνωστό ότι επηρεάζουν τις εντυπώσεις και τις προθέσεις συμπεριφοράς άλλων αναγνωστών (Lee, 2012; Stavrositu L Kim, 2015; Winter & Kramer, 2016 στο Lewandowsky et al., 2017). Το γεγονός ότι μερικοί σχολιαστές μπορούν να επηρεάσουν τη γνώμη των αναγνωστών και να καθορίσουν τον τόνο του λόγου, προκαλεί αυξανόμενη ανησυχία στις υπηρεσίες ειδήσεων στο Διαδίκτυο και στα μέσα ενημέρωσης. Σε απάντηση, ορισμένοι ιστότοποι έχουν εισαγάγει εργαλεία ελέγχου και σύντομα κοιζ αναζήτησης, προτού τους δοθεί η άδεια να δημοσιεύσουν σχόλια. Οι παρεμβάσεις που εφαρμόζει το Facebook για τη βελτίωση των συμπερασμάτων σχετικά με τα νέα των ειδήσεων στα κοινωνικά μέσα ενημέρωσης, δηλαδή η χρήση ελεγκτικών μέσων για να αμφισβητήσουν τα ψεύτικα πρωταρχικά νέα, αποτελεί θετικό γεγονός (Pennycook & Rand, 2017). Επομένως η προσέγγιση για τη βελτίωση της παιδείας στα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι ένα ελπιδοφόρο γεγονός, το οποίο θα πρέπει να συνεχιστεί και να ενδυναμωθεί.

Συμπεράσματα

Η πολυμορφία που παρατηρείται στην εποχή μας, είναι ένα φαινόμενο που φέρνει κοντά διάφορους πολιτισμούς. Ενώ κάποιες φορές δημιουργεί δυσκολίες στην εκπαιδευτική διαδικασία, σε άλλες περιπτώσεις την υποβοηθά σε σχέση με την ανάπτυξη των γνώσεων, των δεξιοτήτων και άλλων χαρακτηριστικών. Η μετα-εθνική πολιτότητα όπως και η παγκόσμια πολιτότητα, συνδέονται με τις έννοιες των πανανθρώπινων αξιών, της δικαιοσύνης και της δημοκρατίας. Ταυτόχρονα, συνδέονται με συμπεριφορές που σχετίζονται με τον ενεργό πολίτη, ο οποίος σκέφτεται, δρα και αλληλεπιδρά με τους άλλους, με στόχο την αντιμετώπιση πολιτικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων, τον εθελοντισμό και γενικότερα το κοινό καλό. Με στόχο την καλλιέργεια στάσεων που σχετίζονται με τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την προώθηση της δημοκρατίας και του αμοιβαίου σεβασμού, θα πρέπει να ενταχθούν στα προγράμματα των σχολείων πρακτικές και διαδικασίες μάθησης που αφορούν το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την αλληλεγγύη, την κοινωνική συνοχή και την σύσφιξη των ανθρωπίνων σχέσεων. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αποτελεί το κοινό ιδανικό στο οποίο πρέπει να κατατείνουν όλοι οι λαοί και όλα τα έθνη, έτσι ώστε κάθε άτομο και κάθε όργανο της κοινωνίας, με τη Διακήρυξη αυτή διαρκώς στη σκέψη, να καταβάλουν, με τη διδασκαλία και την παιδεία, κάθε προσπάθεια για να αναπτυχθεί ο σεβασμός των δικαιωμάτων και των ελευθεριών αυτών.

Ο ρόλος των μέσων ενημέρωσης είναι πολύ σημαντικός. Η παιδεία στα μέσα επικοινωνίας, ιδίως στη χρήση του Διαδικτύου και των κοινωνικών μέσων ενημέρωσης, είναι σημαντικός ώστε να αναπτυχθεί η αντίσταση σε όλες τις μορφές διακρίσεων και κακοδιοίκησης. Ταυτόχρονα, η μονομερής συγκέντρωση της γνώσης σε άτομα που χειρίζονται τα μέσα τεχνολογίας με τρόπο που να παραπληροφορούν ή να λαϊκίζουν μόνο κινδύνους μπορεί να έχει, ιδιαίτερα αν η γνώση δεν χρησιμοποιείται σωστά ή έχει συγκεκριμένες σκοπιμότητες. Ανεξάρτητα από οποιεσδήποτε συνθήκες, είναι απαραίτητη η ανάπτυξη συντονισμένων προσπαθειών για αντιμετώπιση της παραπληροφόρησης. Θα πρέπει να αναπτυχθούν από τα μέσα δικτύωσης μηχανισμοί εντοπισμού των ψεύτικων ειδήσεων και παραπληροφόρησης όπως και οι τρόποι δέσμευσης από τους οργανισμούς σε πρότυπα ασφαλείας. Οι πολίτες πρέπει να ενημερώνεται για το πώς δουλεύουν οι εκστρατείες «πλαστών ειδήσεων» και πώς μπορούν να εντοπιστούν. Οι άνθρωποι πρέπει να εκπαιδεύονται σχετικά με τις πραγματικότητες των τεχνικών εκφοβισμού στον κυβερνοχώρο και να ενθαρρύνονται να ακουστεί η φωνή τους. Θα πρέπει να υποστηριχθούν ώστε να μπορούν να αντισταθούν στην προπαγάνδα και να λειτουργήσουν ως διαμεσολαβητές μείωσης του φαινομένου αυτού. Ακόμη και μερικές αποκλίνουσες φωνές μπορούν να αλλάξουν τον κοινωνικό κανόνα ενθαρρύνοντας τον λόγο που βασίζεται σε τεκμήρια. Απαιτείται γενική κατάρτιση στον τομέα της πληροφοριακής παιδείας, ώστε οι μαθητές και οι σπουδαστές να μάθουν ποιες πληροφορίες πρέπει να εμπιστεύονται, ιδιαίτερα στο διαδίκτυο.

Πολύ σημαντικός είναι και ο ρόλος της εκπαίδευσης για την αντιμετώπιση των ανησυχητικών αυτών φαινομένων. Σύμφωνα με την Unesco, ο ρόλος της εκπαίδευσης στην καλλιέργεια πολιτών που σέβονται τη δημοκρατία και είναι ικανά να αλληλεπιδρούν με άτομα από διαφορετικές κουλτούρες στα πλαίσια ενός πολυπολιτισμικού περιβάλλοντος, είναι ένας τρόπος αντιμετώπισης των ανησυχητικών φαινομένων της εποχής μας. Η Unesco, συνδέοντας την Ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική με την παγκοσμιοποίηση, μετά και από τις μεγάλες ροές του παγκόσμιου πληθυσμού που παρατηρούνται τα τελευταία, τονίζει ότι η προσέγγιση αυτή ανοίγει νέους δρόμους για την εκπαίδευση για την ειρήνη, τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη δημοκρατία (Unesco, 2015). Τα σχολικά προγράμματα θα πρέπει να επικεντρωθούν στην καλλιέργεια οριζόντων ικανοτήτων όπως η κριτική και αναλυτική σκέψη, η μεταγνώση, και οι δεξιότητες συνεργασίας. Η έκθεση Eurgydice 2017, η οποία είχε σαν στόχο να αποτυπώσει την εικόνα των εθνικών πολιτικών στον τομέα της εκπαίδευσης των πολιτών στα σχολεία της Ευρώπης, που αφορούν γνώσεις δεξιότητες και συμπεριφορές, όπως αλληλεπίδραση με τους άλλους, κριτική σκέψη, ενεργώντας με κοινωνικά υπεύθυνο τρόπο, ενεργώντας δημοκρατικά έδειξε ότι τα προγράμματα των ευρωπαϊκών χωρών έχουν συμπεριλάβει στόχους που αφορούν την καλλιέργεια των πιο πάνω τομέων ανάπτυξης. Αυτό που τονίζεται εμφαντικά, είναι η ανάγκη να υπάρξει σαφής στοχοθέτηση στα εκπαιδευτικά προγράμματα που θα στοχεύουν στην ανάπτυξη χαρακτηριστικών που θα βοηθήσουν τους μαθητές να γίνουν ενεργοί, δημοκρατικοί και ενημερωμένοι πολίτες, που έχουν την ικανότητα να ασκούν την κρίση σε θέματα ηθικής, δεοντολογίας και κοινωνικής δικαιοσύνης σε ένα διεθνές πλαίσιο.

Αναφορές

Beck, U. (1997). *Was ist Globalisierung? Frankfurt am.* Ανακτήθηκε στις 13.11.19 από https://scholar.google.com/scholar?hl=en&as_sdt=0%2C5&q=Beck%2C+U.+%281997%29.+Was+is

- [t+Globalisierung+%3F+Frankfurt+am+Main&btnG](#) Beck, U. (1997). Was ist Globalisierung ?
Frankfurt am
- Coster, I., & Sigalas, E. (2017). *Education at School in Europe. Education and Training*, p.1-34
Ανακτήθηκε στις 10.11.19, από https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/eurydice-brief-citizenship-education-school-europe--2017_en
- Council of Europe, (2004). p. 1. Ανακτήθηκε στις 10.11.19 από https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2973067
- Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/portal/home>
- Friedman, T., 2005. (Part VI) The World Is Flat,2005 (expanded date 2006, 2007). Ανακτήθηκε στις 12.11.19 από <http://read.pudn.com/downloads74/ebook/268378/Thomas%20L%20Friedman%20-%20The%20World%20is%20Flat.pdf>
- Jäger, A. (2016). The Semantic Drift: Images of populism in post-war American historiography and their relevance for (European) political science POPULISMUS Working Papers No. 3 , Thessaloniki July 2016
- Kahan, D. (2017). *Misconceptions, Misinformation, and the Logic of Identity-Protective Cognition*. Ανακτήθηκε στις 10.11.19 από https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2973067
- Kumaravadivelu, B (2008). *Cultural Globalization and Language Education*. p. 45. ISBN 978-0-300-11110-1. Retrieved 23 September 2013. Ανακτήθηκε στις 10.11.19 από https://edwardbetts.com/find_link/Cultural_globalization
- Latour, B. (2004). WHOSE COSMOS, WHICH COSMOPOLITICS?, 2004 Comments on the Peace Terms of Ulrich Beck, p.146. Ανακτήθηκε στις 12.11.19 http://www.bruno-latour.fr/sites/default/files/92-BECK_GB.pdf
- Lewandowsky, S., Ecker, U., & Cook, J. (2017). *Beyond Misinformation: Understanding and Coping with the «Post-Truth» Era Journal of Applied Research in Memory and Cognition*. p. 1-32. Ανακτήθηκε στις 12.11.19 από <https://doi.org/10.1016/j.jarmac.2017.07.008>
- Mau, S., Mewes, Jan, & Zimmermann, A. (2007). *Cosmopolitan attitudes through transnational social practices?* Ανακτήθηκε στις 13.11.19 από [DOI: 10.1111/j.1471-0374.2008.00183.x](https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2008.00183.x)
- Mols, F., Jetten, J. (2016) *Explaining the Appeal of Populist Right-Wing Parties in Times of Economic Prosperity*. Ανακτήθηκε στις 10.11.19 από https://www.researchgate.net/publication/274098524_Explaining_the_Appeal_of_Populist_Right-Wing_Parties_in_Times_of_Economic_Prosperty
- Oxford Dictionaries, (2016). Ανακτήθηκε στις 12.11.19 <https://www.oxforddictionaries.com/press/news/2016/12/11/WOTY-16>
- Pennycook, G., & Rand, D. (2017). *Who falls for fake news? The roles of analytic thinking, motivated reasoning, political ideology, and bullshit receptivity*. Ανακτήθηκε στις 10.11.19 από https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3023545
- UNESCO, (2015). *Global Citizenship Education Topics And Learning Objectives*. Ανακτήθηκε στις 10.11.19, από <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002329/232993e.pdf>
- WEF, (2013). Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ <https://www.weforum.org/>
- Welch, A. (2006). *The Professoriate: Profile of a Profession* Springer. ISBN 978-1-4020-3383-4, p. 21. Retrieved 23 September 2013. Ανακτήθηκε στις 10.11.19 από <https://books.google.com/books?id=V474BQcg2aEC&pg=PA21>
- Κωστακοπούλου, Ν (2007). *European Union Citizenship: Writing The Future. Dora Kostakopoulou* Ανακτήθηκε στις 11.11.19 από https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2973067<http://aei.pitt.edu/7943/1/kostakopoulou-d-10b.pdf>
- Οικουμενική Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα ΟΗΕ10 Δεκεμβρίου του 1948. Ανακτήθηκε στις 12.11.19 από <http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=grk>